

До разової спеціалізованої вченої
ради Донецького державного
університету внутрішніх справ

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора
Шаблистого Володимира Вікторовича –
на дисертацію Удовиченко Олександри Вікторівни на тему «Кримінальна
відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних
приписів або непроходження програми для кривдників», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. На підставі вивчення дисертації та копій публікацій здобувача Удовиченко О.В., слід зазначити наступне.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що проблема домашнього насильства є досить дискусійною та багатогранною і має безліч аспектів, серед яких варто виокремити не тільки юридичні, але й соціальні, релігійні, політичні, економічні й тому подібне. Це питання є актуальним у наш час, оскільки Україна бореться не тільки за її суверенітет та територіальну цілісність, але й за права та свободи людини. Останні роки стали підґрунтям для підвищення рівня криміналізації суспільства, через восьмирічну агресію росії, що набрала обертів повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, як наслідок, відбувалось масове та систематичне порушення фундаментальних прав людини, на що звичайно була болісна реакція громадськості. Тому згідно з динамічним розвитком соціальної, суспільно-політичної та державно-правової дійсності постало питання щодо удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України щодо домашнього насильства з урахуванням нового досвіду для України.

Принагідно слід зауважити, що про випадки вчинення домашнього насильства під час воєнного стану було заявлено великою кількістю населення, а саме: Київська область – майже 15 %, Дніпропетровська область – приблизно 15 %, м. Київ – 10 %, Івано-Франківська область – кількість звернень зросла втричі (10 %), Львівська область – 15 %, Закарпаття – 5 %, Одеська область – до 10 %, Харківська область – 6 %. Проте кількість звернень порівняно з минулими роками зменшилась, це пов'язано з латентністю його вчинення, а також окупацією певних регіонів України, що не може не пригнічувати, бо такий вид порушення прав не повинен замовчуватись навіть під час воєнного стану, адже жертвам набагато складніше вийти з такої стресової ситуації, залишившись на одинці з кривдником, та захищати власні права.

Отже, очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшому удосконаленню положень науки кримінального права в частині захисту людини від домашнього насильства.

Про актуальність обраного напряму дисертаційного дослідження свідчить

також те, що він належить до пріоритетних в науці кримінального права. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року, Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою КМУ від 5 серпня 2020 року № 695. Тема дисертаційного дослідження обрана в межах Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2022 року, затвердженого постановою КМУ від 07.09.2011 № 942; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої Наказом МВС України від 11.06.2020 № 454, Плану наукової роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2023 рік, рекомендованого до затвердження рішенням постійного консультативного органу МВС України «Наукова рада Міністерства внутрішніх справ України» (протокол № 2 від 27.12.2022). Роботу виконано в межах науково-дослідної теми Донецького державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 рр. (номер державної реєстрації 0120U105580). Тема дослідження затверджена вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України 30 жовтня 2019 року (протокол № 2).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджений теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Передусім позитивним слід визнати чітке визначення авторкою предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння предмета дослідження дозволило дисертантці зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Щодо об'єкта дослідження зазначу далі.

Крім того, під час дослідження було використано широкий спектр загальнофілософських, загальнонаукових, логічних і спеціально-юридичних методів і прийомів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно проаналізувати об'єкт дослідження. Усі вони застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження. Разом із тим, обрана методологія дослідження та її характеристика є не без дискусійною, про що напишу далі.

Обґрунтованість висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується наявністю інформації про впровадження результатів дослідження в: а) у навчально-методичній діяльності – під час підготовки навчально-методичних рекомендацій, підручників та посібників з кримінального

права та кримінології, а також у ході викладання таких дисциплін, як «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кваліфікація кримінальних правопорушень» (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 02 жовтня 2023 року – Додаток Б);

б) у науково-дослідній роботі – під час подальшої теоретичної розробки проблем кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 02 жовтня 2023 року – Додаток В);

в) у законотворчому процесі – при удосконаленні норм кримінального, кримінального процесуального та адміністративного законодавства у частині правової регламентації запобіжних заходів, запобіжних приписів, програми для кривдників та відповідальності за їх невиконання (Додаток Г);

г) у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників.

Питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні проблеми. Крім того, авторка вивчила і проаналізувала періодичну літературу з цього питання, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи до розуміння проблеми захисту жителів великих міст від терористичних актів.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінний емпіричний матеріал, що дозволило дисертантці досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Очевидно, що авторка, працюючи над написанням дисертації, дотримувалася процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу.

На мою думку, дисертантка досить дискусійно визначила мету дисертаційного дослідження – комплексний аналіз проблем кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників та вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства. Про це поведу мову далі.

У процесі дослідження дисертантка не абстрагувалася в наукову розробку проблеми, а поставила конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети й виконала поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть

бути застосовані на практиці.

Структура дисертації добре продумана і відповідає тим завданням, які поставив перед собою авторка. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулював необхідні наукові дефініції. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження становить 221 сторінку, з них основний текст – 161 сторінка, список використаних джерел (212 найменувань) – 23 сторінки, додатки – 20 сторінок.

Розділ 1 присвячено загальним засадам кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників, що надало змогу висвітлити положення, які є загальноновизнаними, а також ті, які отримали належну увагу з боку поодиноких авторів.

У розділі 2 досліджено об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України.

У Розділі 3 авторка веде мову про суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагомe значення для вдосконалення положень науки кримінального права. У додатках до роботи міститься досить значимий матеріал, що засвідчує вивчення емпіричної бази дослідження.

Таким чином, структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи пов'язані між собою. Обрана структура дисертації дозволила авторці продемонструвати гідний рівень знань з кримінального права, ґрунтовно проаналізувати як положення нормативно-правових актів щодо протидії домашньому насильству, так і погляди науковців з проблематики дослідження. Під час розподілу розділів основного тексту на підрозділи авторка дотримувалася правил пропорційності та взаємовиключення. Дисертантка послідовно виклала матеріал, здебільшого правильно співвідносячи загальнотеоретичні та практичні питання, сформулював необхідні наукові висновки та дефініції.

Мета і завдання, визначені авторкою у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені ним, об'єднані провідною ідеєю вдосконалення кримінального права в частині захисту людини від домашнього насильства.

Також привертає увагу стиль, яким написано роботу: він означений логічністю, послідовністю та ясністю аргументування думок. Деякі досить складні теоретичні положення дисертації сформульовані зрозумілою мовою, та викладені без зайвих ускладнень.

Загалом на сторінках дисертації авторці вдалося розгорнути цікаву дискусію, використавши широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з різних галузей наукових знань, що свідчить про поглиблений аналіз актуалізованої проблеми.

Таким чином, гарантією достовірності й теоретичної обґрунтованості наукових положень, сформульованих авторкою висновків і рекомендацій є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна праці полягає в тому, що дисертація є першою в Україні науковою роботою, що присвячена комплексному дослідженню кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. За результатами дослідження обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків та рекомендацій, що мають важливе теоретико-практичне значення.

У роботі враховано положення як національного, так і міжнародного законодавства, проаналізовано теоретичний матеріал, що стосується тематики роботи. Це дало змогу виробити новий підхід до дослідження значної кількості проблем, якими означена протидія такому специфічному виду злочинності.

Переважає більшість положень, винесених авторкою на захист, і висновків є новими або містять значну частку новизни. Зокрема, дисертанткою уперше обґрунтовано недоцільність виділення кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України шляхом врахування ознак, передбачених для невиконання судового рішення, та диференціації кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників залежно від виду судового провадження, в рамках якого, вони встановлені

Тобто роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить більш ефективно протидіяти злочинності.

У висновках дисертації на підставі узагальнення основних положень проведеного дослідження проблеми, сформульовано, висновки, пропозиції та рекомендації.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті й завданням дослідження, містять важливі теоретичні положення щодо теорії та практики запобігання кримінальним правопорушенням проти громадської безпеки.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувачки.

Основні наукові результати дисертації відображено у 9 наукових публікаціях, з них 1 – колективна монографія; 3 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 5 тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та науково-практичних семінарів.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертаційної роботи.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертантки на такі дискусійні положення:

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Оперуючи різними статистичними даними за темою дослідження у тексті дисертації, авторка чомусь оминула дані Держаної судової адміністрації України щодо кількості засуджених осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 390-1 КК України та їх досить непогану кримінологічну характеристику за соціально-демографічними ознаками. Вивчення дисертації свідчить про якісно більшу кількість емпіричного матеріалу, ніж те, що вказане у ставну роботі. Під час захисту хочеться почути дані про стан та динаміку виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 390-1 КК України та кількості засуджених осіб за їх вчинення.

2. Вимоги до формулювання ключових положень вступу дисертації.

На мою думку, об'єктом дослідження в рецензованій праці є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони правосуддя, оскільки досліджувана кримінально-правова норма знаходиться у відповідному розділі Особливої частини КК України.

Також не можу погодитися, що мету дисертації слід звужувати до одного методу дослідження. Більш того, я засвідчую той факт, що дисертація О.В. Удовиченко дійсно є *першою* в Україні науковою роботою, що присвячена комплексному дослідженню кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. Це автоматично дозволяє авторці вести мову про мету дослідження як наукове обґрунтування кримінальної відповідальності за досліджуване кримінальне правопорушення, а вже потім цілком логічно про певні удосконалення.

3. Структурно-логічне забарвлення дисертації.

Авторка задекларувала шість підрозділів дисертації, яким органічно відповідають шість дослідницьких задач, що корелюється із двадцятьма висновками дисертації. Разом із тим, здобувачці вдалося виокремити майже по три пункти наукової новизни із кожного підрозділу дисертації, **дев'ять** із яких уперше (всього п'ятнадцять), що свідчить про максимальне намагання продемонструвати результати дослідження. Хочеться, щоби в майбутній монографії розгляд цього питання знайшов свій розвиток. Під час захисту цьому питанню приділю окрему увагу.

4. Про зміст дисертації. Заявлена тема дисертації «кримінальна відповідальність за» передбачає не тільки дослідження складу кримінального правопорушення, а й форм реалізації кримінальної відповідальності за його вчинення. Це ж і стосується відповідного зарубіжного досвіду. По тексту дисертації авторка звертається до цих питань, проте мені не вистачило саме окремих підрозділів з вивчення вказаних питань.

5. Останнє, світоглядне, запрошення до дискусії.

Якби авторка вела мову у дисертації виключно про досліджуваний склад кримінального правопорушення, я би цього питання не формулював би. Мова

про наступне.

Самі обмежувальні заходи у ст. 91-1 КК України (та ще й окремий розділ загальної частини кримінального закону), на мою думку, це виключно заходи, що не мають жодного відношення до кримінального права. Це суто адміністративні питання, що мали би бути врегульовані на рівні закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Відповідно, я мав надію, що авторка запропонує та обґрунтує виключення ст. 91-1 КК України та, відповідно, часткову декриміналізацію ст. 390-1 КК України. Натомість запропоновано без посягання на безпеку людини не бачити посягання на правосуддя в частині обов'язкового виконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. Запрошую авторку до дискусії під час захисту з цього приводу.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наведені вище критичні зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання щодо наукової розробки рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням проти правосуддя.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і досить дискусійними.

Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають важливе практичне й теоретичне значення для науки кримінального права.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені авторкою у наукових статтях, підготовлених та опублікованих авторкою дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зархованих за темою дисертації.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для юридичної науки, але й для правозастосовної практики.

Таким чином, дисертація, представлена Удовиченко Олександром Вікторівною є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення

наукового завдання, то має істотне значення для розвитку української науки кримінального права та правозастосування.

У підсумку слід зазначити, що дисертаційне дослідження на тему **«Кримінальна відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників»** відповідає вимогам, передбаченим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її авторка – Удовиченко Олександра Вікторівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з права за спеціальністю 081 «Право».

Опонент –

Т.в.о. директора

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Володимир ШАБЛИСТИЙ

Підпис В.В. Шаблистого засвідчую:

Перший проректор

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮНІН